

HÓZSA ÉVA

Sikkes (szöveg)szabászat

BENCSIK ORSOLYA: ÉNEKES KRISZTINA
RONGYIKÁI. OTTHONKERESÉS
JUHÁSZ ERZSÉBET, VÉGEL LÁSZLÓ
ÉS TOLNAI OTTÓ ÍRÁSMŰVÉSZETÉBEN

Bencsik Orsolya nevét elsősorban szépíróként ismeri olvasóközönsége, viszont most a vajdasági magyar irodalom hozzáértő, tájékozott, ugyanakkor rendhagyó monográfusaként mutatkozik be. Nem meglepő, hiszen a Szegedi Tudományegyetem munkatársaként tudományos *tágasságban* mozog. Szépíró és monográfus egyszerre, ahogy kötetében is a vidékiség összefügg a világgal, a határhelyzet a határmódosítással, a lét a léten túlival, mondhatni a *rongyika* a ronggyal. Ez a *rongyika* (patchwork, reszli, hurok stb.), vagyis a töredékes vizsgálat elsősorban az „óloméveket” célozza meg a vajdasági irodalmi léthelyzetben, tehát főként az 1980-as és '90-es évek írói koncepcióját. Drndić mottójához híven a szerző a *kis történeteket* követi nyomon, személyességét pedig egyértelműen felvállalja, noha időnként mintha Énekes Krisztina bőrébe bújna. Alakját így értelmezi: „Juhász Erzsébet *Énekes Krisztinája* nemcsak a szerelmes nő szimbóluma, hanem bizonyos értelemben a művészé is: égi násza, álmodozása, elvágyódása, a való világban való eltévelyedése, örökös bolyongása a romantikus művészkép toposzaival is megfeleltethető” (48).

Furcsa szó a kötetcímben a kicsinyítő képzős *rongyika*, amely felidézi az olvasóban Bencsik Orsolya egyik ismétlődő nyelvi fortélyát, például a *Több élet* (2016) ugyancsak kicsinyítő képzővel ellátott, többfunkciós *állatkáját*.

A szerző tudományos munkájában is megtalálja a legtalálhatóbb metaforát, ebben az esetben ez a *szabásminta*, tehát a kötet jelmagyarazattal és a Tartalommal mint szabásmintával kezdődik, sőt a későbbiekben Bencsik fel is szólítja befogadóját arra, hogy szabjunk, varrjunk vele együtt. A szabásminta segítségével egy önreflexív monográfia *modellt* konstruál (választ ki?), amelynek (vajdasági) magyar hagyományára utal a

Forum Könyvkiadó
Újvidék, 2022
217 oldal, 790 RSD

tiszatáj

bevezető. Persze a szabásminta-szerűségnek van hagyománya a vajdasági magyar szépirodalomban, Ladik Katalin „kottái” szintén ezt az elvet követték. A monográfus Weöres Sándor *Rongyszőnyegének* szálait gombolyítja, húzza ki tovább. Természetesen ennek a metaforának elméleti vonatkozása van, Deleuze és Guattari rizómaelmélete, amelyet az egyik lábjegyzet hosszasan kifejti.

A másik kiemelkedő metafora (toposz) a por, ám itt inkább a portalanítás, „a portalanító írói módszer”, amely Szenteleky Kornél műveihez, azaz a vidékkel való szembenézéshez és a kánonképzéshez kapcsolódik Juhász Erzsébet nyomán. A kötet alaposan körüljárja Tolnai Világpor metaforáját, az összeszedett, összesöprögetett örleményeket, a szerző figyelme ebből a szemszögből Tolnai egész szövegüniverzumára kiterjed. A bolt-metafora megközelítése szintén kiemelkedő szerepet kap a monográfiában. A címek egyébként Bencsik Orsolya nyelvi leleményességére, tabutörésére utalnak, kutatása során kiválóan alkalmazza az egyes szerzői opusok szavait, szófordulatait, motívumait, metaforáit, ezáltal a hagyományos terminológia diszkurzív kérdései, a másfajta „tudományos” beszédmód lehetőségei is felmerülnek.

A címben említett szerzőket a kutató bizonyos értelemben kronologikus sorrendbe kezdi állítani, hiszen Juhász Erzsébet lezárt opusának „láthatóvá tétele” kerül az első helyre, ezt Végel László és Tolnai Ottó textusainak vizsgálata követi. A linearitás azonban kezdettől fogva megbomlik, a kutatás folyamatában az említett rizómaszerűség dominál. A munka szerzője a komparatív és intertextuális vizsgálati módszert is sikeresen alkalmazza. A kutatás sokféle részletből („rongyikából”) indul ki, számos új kapcsolódási pontot és kimenetet tár fel, mindvégig vállalja a nyitottságot, a befejezetlenséget. Juhász Erzsébet opusa a kötet szerzőjének szemszögeből azért is lehet címadó kiindulópont, mivel ő is – a monográfia szerzőjéhez hasonlóan – szépirodalommal és tudományos kutatással foglalkozott, emellett ugyancsak topolyai gyökerű. Juhász Erzsébet életművével kapcsolatban többféle magatartásminta, Foucault *hüppommémata* fogalmának beemelése, írás és olvasás összetartozása, a nemzetudat átértékelése, a kortalan diskurzus felvetése, az öninterpretáció mint esztétikai cselekvés merül fel. A vizsgálat számos más szövegre és életműre is kiterjed, megemlíthető pl., hogy Danyi Magdolna esetében is összekapcsolódik a szépirodalom a tudományos tevékenységgel.

Bencsik Orsolya értekezésének központi kérdése az identitás, az identitáskonfliktus, az otthonra találás problémája. Kontextuális szempontból a vizsgált életművek háttérében a kilencvenes évek délszláv háborúinak átváltozásai húzódnak meg, amelyek az egyes írói opusokban változást eredményeztek, Bencsik Orsolya építészeti tevékenységében is megfigyelhető az átalakulás. Juhász Erzsébet számára identitás és perspektíva viszonyrendszere központi kérdéssé válik, valamint ő kezdi meg a Monarchia-irodalom és Közép-Európa kutatását, amelyről addig nem igen beszéltek. Tolnai Ottó lokális szövegeinek nagyvilági távlatai, valamint *alkímiája* szintén újat hoznak, Végel László pedig a „hontalan lokálpatriotizmus” megközelítőjeként vitacikkek és naplójegyzetek írójává (is) válik, nyelvi szempontból pedig izgalmas Végel különös szegénysége, vajdasági magyar nyelvhasználat.

A precíz kötetkompozíció (hat nagyobb fejezet) és a kidolgozott lábjegyzetek mellett kiemelhető, hogy a könyv esztétikai arculatát a szintén Topolyához kötődő Csernik Attila grafikus illusztrációi adják meg, amelyek kapcsán a részekre bontás/bomlás és az ismétlődés problémája vethető fel. A gömb, azaz a (szöveg)test mérete és hely-

zete változik, különböző emberi testrészekkel kerül kapcsolatba, a részecskék gyakran ráfolynak, be is fedik. A fekete-fehér képanyag a monográfia központi alakját, Juhász Erzsébetet helyezi előtérbe.

Bencsik Orsolya színvonalas monográfiája új eredményekkel, más tudományos nézőpontokkal és terminusokkal gazdagította az eddigi irodalomtudományi kutatásokat. Hogy mennyiben szabta újra (sikkesre!) az eddigi kutatásokat? Számos hangsúlybeli eltolódás alakult ki a rizómaszerűség mentén. Intertextuális és interdiszciplináris távlatokat nyitott, különösen újszerű világirodalmi perspektívákat. Tudatosan egyéni beszédmódot alkalmazott, a vidék filozófiájának továbbgondolását valósította meg, valamint a határok képlékenységét hangsúlyozta. A legmeghatározóbb azonban a kutatás folyamatszerűségének elismerése, az állandó irodalomtudományi újraszabás, korrigálás, korszerűsítés tudatosítása.